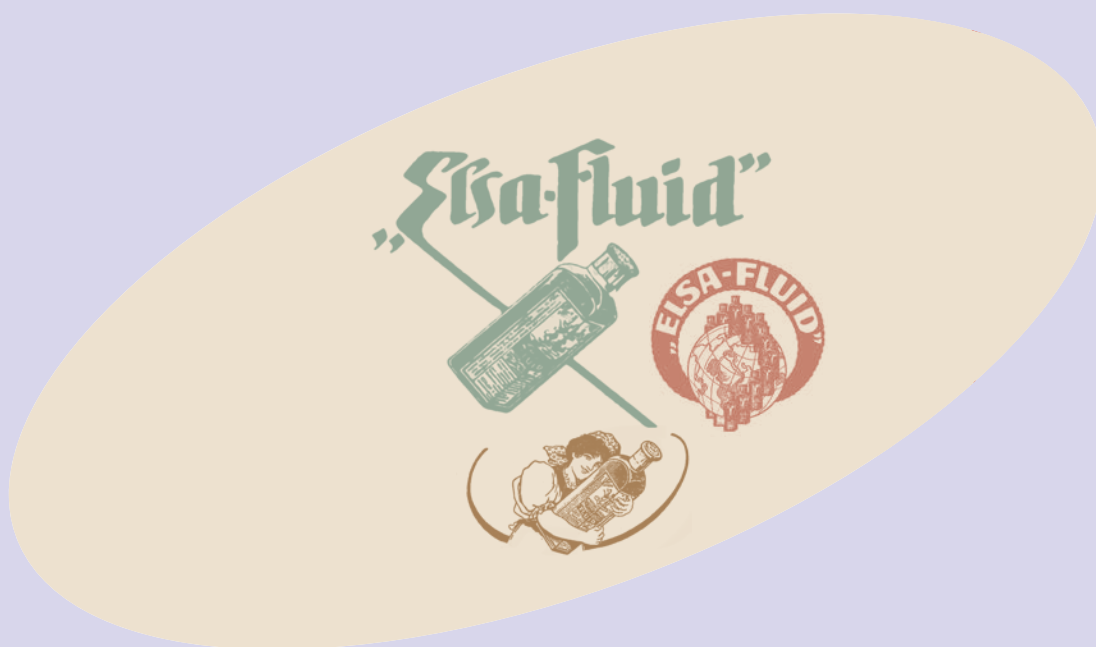

Lovorka Magaš Bilandžić

Interdisciplinarno o ljekarniku i investitoru Eugenu Viktoru Felleru

STELLA FATOVIĆ-FERENČIĆ, JASENKA FERBER BOGDAN,
Što je *Elsa-fluid*? To se zna: *Eugen Viktor Feller – Ljekarnik
i investitor*, Donja Stubica: Salvus, 2021., 160 str.

ISBN 978-953-493-330-5

Ime Eugena Viktora Fellerera (1871. – 1936.) dobro je poznato mnogim stručnjacima iz brojnih disciplina koji su upoznati s različitim aspektima djelovanja toga agilnog ljekarnika, investitora i poduzetnika. Svojim je angažmanom znatno obilježio povijest ljekarništva, ali i arhitekture i reklamne djelatnosti u Hrvatskoj. Negov život i djelovanje desetljećima su istraživale povjesničarka medicine Stella Fatović-Ferenčić i povjesničarka umjetnosti Jasenka Ferber Bogdan, koje su na temelju brojnih arhivskih i periodičkih izvora, ali i teren-
skih istraživanja i uvida u arhitektonsku baštinu povezanu s Fellerom i njegovom propulzivnom ljekarničkom djelatnošću, postupno rekonstruirale pojedine segmente toga gotovo filmskog životopisa i velikog doprinosa povijesti ljekarništva u Hrvatskoj. Svoja istraživanja sada su objedinile u formatu knjige koja osim o Felleru mnogo govori i o kontekstu u kojemu se formirao, uvjetima u kojima je radio te ključnoj ulozi koju je imao u sredinama u kojima je živio i djelovao, a ponajprije Donjoj Stubici i Zagrebu.

Autorice u prvom poglavlju donose uvid u rad donjostubičke ljekarne K Sv. Trojstvu od 50-ih godina 19. stoljeća, kad je bila u različitu vlasništvu – od Lavoslava Vormastinija do Gustava Porschinskog, od kojeg ju je otkupio Feller. Sljedeća tri poglavlja posvećena su Fellerovu djetinjstvu i mladosti, putanji od Galicije do prostora današnje Hrvatske te uspješnom lansiranju njegova najprepoznatljivijeg pripravka *Elsa-fluida* i afirmiranju na internacionalnom tržištu. Eu-

gen Viktor Feller rođen je kao Isak Eisig Feller 1871. u Lvovu, a farmaceutski studij završio je na Sveučilištu u Černivcima 1892. Od 1893. boravio je u Hrvatskoj te vježbenički staž odradio u Karlovcu. Od 1894. do 1896. bio je zaposlen u ljekarni K angjelu čuvaru u Pregradi i od vlasnika, ljekarnika Adolfa pl. Thierryja de Chateavieuxa, preuzeo uspješan model proizvodnje vlastitih ljekarničkih pripravaka te strategije njihova oglašavanja, distribucije i izvoza u inozemstvo. Tijekom rada u ljekarni K crvenom križu u Grubišnom Polju (1897. – 1899.) započeo je s proizvodnjom svojeg popularnog ljekarničkog specijaliteta Elsa-fluid te objavom reklama u kojima je proizvod oglašavao sa zaštitnim znakom – prikazom ženskog lika koji u jednoj ruci drži zmiju (simbol ljekarništva), a u drugoj vagu. Već u najranijoj poznatoj reklami za Elsa-fluid objavljenoj u *Gospodarskom i vinogradarskom kalendaru za prostu godinu 1899.* svoju je „marku ‘Elsa’” persuazivno nudio kao uspješno rješenje za sve muke: „Tko boluje – nadje pomoć! Ako upotriebi Fellerov miomirisni fluid iz bilinskih esenca”. Sljedeću etapu Fellerova djelovanja obilježila je kupnja ljekarne K Sv. Trojstvu u Donjoj Stubici te fokus na proširenje proizvodnje glasovitoga Elsa-fluida. U Donjoj Stubici započinje i njegova agilna građevinska djelatnost: 1901. na glavnom je trgu izgradio neobaroknu zgradu u kojoj je u prizemlju bila tvornica – laboratorij, a na katu stan za obitelj. Reljef na pročelju u Donjoj Stubici prikazivao je zaštitni ženski lik s natpisom Elsa. Feller, kako primjećuju autorice, već ovdje uvodi praksu koja će biti ka-

rakteristična i za njegove zagrebačke investicije, s obzirom na to da će na vlastitim objektima redovito reklamirati svoj slavni proizvod. Donjostubička palača najvjerojatnije je djelo poznate zagrebačke arhitektonske tvrtke Hönigsberg i Deutsch, koja je za Felleru projektirala i nekoliko zgrada u Zagrebu (obiteljsku kuću na Tomislavovu trgu 4 i stambeno-poslovnu višekatnicu na uglu glavnog trga i Jurišićeve ulice). Proizvodnja patentiranoga pripravka Elsa-fluid u Donjoj Stubici doživjela je *boom* i izvoz u sve dijelove svijeta, a Feller je početkom 20. stoljeća dobio i važna priznanja – zlatne medalje na izložbama u Londonu i Rimu (1901.) te titulu dvorskog dobavljača Filipa Burbonskog.

Peto poglavlje autorice su posvetile važnom aspektu Fellerova rada – marketinškim strategijama i dobro osmišljenoj reklamnoj djelatnosti koja je od početka bila važan segment njegova poslovanja i pridonijela plasiranju proizvoda na domaćem i svjetskom tržištu. Feller je jako dobro shvaćao u kolikoj je mjeri reklama ključna u pozicioniranju na tržištu i u kontinuiranom održavanju interesa za proizvod. Od 1899. do sredine 30-ih godina 20. stoljeća oglašivački prostor različitih tiskovina objavljivanih u Hrvatskoj, ali i diljem srednje Europe, ispunjavale su Fellerove promidžbene poruke, a uspješan poduzetnički model rezultirao je širokom distribucijom proizvoda i velikim bogatstvom vlasnika brenda. Fellerovi oglasi za Elsa-fluid i ostale proizvode Elsa namijenjene održavanju zdravlja i ljepote, koji su objavljivani u tiskovinama i pučkim kalendarima, naglašavali su širo-

ku primjenjivost i učinkovitost tih kućnih lijekova i kozmetičkih preparata. Istodobno, njihova pristupačnost širokim društvenim slojevima signalizirana je i prilagođavanjem teksta i oblika reklamnih poruka ciljanoj publici (seljačkom stanovništvu ili građanstvu).

Autorice u knjizi posebnu pažnju posvećuju Fellerovoj ulozi investitora te u šestom poglavlju interpretiraju arhitektonske objekte koji su izgrađeni od 1904. do 1911., odnosno nakon ljekarnikova preseljenja u Zagreb. Uz niz vizualnih materijala – od nacрта do razglednica – analiziraju se Kuća Feller na Tomislavovu trgu 4 i Elsa-fluid dom, uglovnica na Trgu bana Jelačića i Jurišićeve 1, a koje su proizašle iz arhitektonskog biroa Hönigsberg i Deutsch prema projektu Vjekoslava Bastla. Pažnja se posvećuje i Vili Feller u Jurjevskoj 31a koju je projektirao ljekarnikov mlađi polubrat Matthias Feller. Obiteljsku vilu oblikovao je kao *Gesamtkunstwerk* i objekt je ubrzo privukao pažnju internacionalnih krugova te je bogato ilustriran prilog o građevini objavljen u rujnu 1914. u njemačkom časopisu *Innen-Dekoration* tiskanom u Darmstadtu. Na čak 29 stranica časopisa objavljene su brojne fotografije eksterijera i interijera građevine koje svjedoče o visokoj kulturi stanovanja vlasnika, a cijeli je prilog u pretisku objavljen i u ovoj monografiji. Autorice pažnju posvećuju i Fellerovoj strategiji prikazivanja reklama na građevinama koje su se nalazile u njegovu vlasništvu i isticale se u kontekstu gradskih vizura, a u čemu je posebno zanimljiv ikonički Elsa-fluid dom u kojemu je, uz bogatu se-

cesijsku dekoraciju i natpis, pažnju plijenila i velika boca slavnog proizvoda Elsa-fluid, koja se protezala kroz dva kata uglovnice i bila „prva farmaceutska trodimenzionalna reklama”, nailazeći na kritike Zagrepčana.

U sedmom poglavlju autorice su obradile Fellerovo poslovanje i izlazak na burzu, njegov imidž u javnosti te nezavidnu situaciju u kojoj se našao tijekom turbulentnih vremena obilježenih Prvim svjetskim ratom i izazova koji su uslijedili u poslijeratno vrijeme – od nabave sirovina do financijskih poteškoća. Slijede zaključna poglavlja u kojima se autorice bave i drugim članovima obitelji Feller te ljekarnikovom ostavštinom koju na različitim razinama tijekom međuratnih godina nastavljaju i njegovi sinovi – kroz donjostubičku ljekarnu koja se nalazila u vlasništvu Ferdinanda i Kazimira Felleri odnosno agilan angažman Miroslava Felleri u domeni reklamne znanosti.

Knjiga od 158 stranica bogato je ilustrirana brojnim slikovnim priložima – od obiteljskih fotografija i portreta, razglednica s prikazima Donje Stubice, Zagreba i Fellerovih građevina, arhivskih dokumenata (pisama, narudžbi, računa, nagrada itd.), novinskih oglasa, plakata, brošura i drugih promotivnih materijala do tlocrta arhitektonskih objekata, detalja opreme, interijera, eksterijera itd. Grafičko oblikovanje potpisuje studio Bachrach&Krištofić.

Kroz lik i djelo Eugena Viktora Felleri, njegove poslovne i marketinške strategije te ulogu investitora i naručitelja niza arhitektonskih objekata koji su mijenjali vizure ambijenata,

autorice su donijele niz vrijednih podataka o ljekarničkom pozivu, plasiranju ljekarničkih specijaliteta i izazovima s kojima su se susretali uspješni poduzetnici u svojem osvajanju tržišta. Knjiga je primjer uspješne interdisciplinarne suradnje te sveobuhvatnog pogleda na lik i djelo jednog od važnih predstavnika privredne i intelektualne elite kraja 19. i početka 20. stoljeća. Višestrukim doprinosom Feller je znatno obilježio vlastitu disciplinu, ali i urbano tkivo gradova u kojima je živio i djelovao te svakodnevne živote suvremenika koji su upotrebljavali njegov popularni pripravak Elsa-fluid. Autorice su opsežna istraživanja i brojna zapažanja pretočile u pitak tekst koji je namijenjen širokom čitateljstvu zainteresiranom za spektar različitih pojava u razdoblju u kojemu je djelovao Eugen Viktor Feller. Nadalje, u vrijeme kada mnogi često počinju *ab ovo* i ne poznaju, priznaju niti cijene tradiciju, ovo izdanje primjer je kako pojedine tvrtke – u ovom slučaju Salvus, distributer lijekova, medicinskih preparata, dodataka prehrani i kozmetike te nakladnik knjige – pokušavaju kroz afirmiranje i(li) rekonstruiranje povijesti i djelovanja slavni prethodnika naglasiti i postaviti temelje i vlastitom brendu. Pritom slijede Fellerovu tradiciju te knjigu – koja rekonstruira povijest brenda i otisnuta je u nakladi od, za današnje pojmove, nevjerojatnih 2000 komada – nastoje koristiti u promotivne svrhe i za pozicioniranje na tržištu. ✕